

**Pr. asist. dr. Costel Toma,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos“ din Galați**

DIMENSIUNEA APOLOGETICĂ¹ A OPEREI LUI IOAN GHEORGHE SAVIN

Abstract: *The apologetic is the theological speciality that studies the lay out, the protection and the explanation of the christian religion fundamental truths through the means of reason. Because faith goes beyond the limitation of reason, the first apologetic writings as: "The Epistle to Diognet", "The Apologetic of Justin the Martyr", Tertulian's "Apologeticum", Origen's "Logos Atilis" as well as the writings of Tatian the Asirian, Atenagora and many others, were the first attempts to justify the revelatet faith with the help of reason, using what is called "natural revelation".*

Each philosophical system has its owne "Natural Theology" or "Rationale Theology" as the one of Christian Wolff, Leibniz, Hume, Kant, Fichte, Schelling or Hegel and later on the ones of Rudolf Euchen, Herald Hoefding, Max Scheller .

This writings proof the thesis that sais "If God and the soup exists, this can and must be proven truthes whith the help of our reason. The reason that would forbid itself the declaration and the vindication of those high truths of the existence, would annul itself in its main task: finding and acclaiming the truth.

Hence The Apologetic has a demonstrative and especialy polemic nature. The key objective of Apologethics is to demonstrate the nonbelievers the verity of the christian religion, whith the help of human reason and its offsprings.

1. André Manarache, *La cause de Dieu*, în „Nouvelle revue théologique“, Louvain, an. III, t. 101, nr. 3, mai-iunie 1979, p. 321, apud ÎPS Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Precuvântare*, în vol. Ioan Gh. Savin, *Iconoclaști și apostazi contemporani*, Ed. Anastasia, București, 1995, p. 5. „În I Petru 3, 5, Sfântul Apostol Petru cere creștinilor de atunci, ca și celor de astăzi, «să răspundă oricui le cere socoteală de nădejdea lor». Cuvântul grec folosit pentru a «răspunde» este *απωλογία*-, format din *απω* și *λογία*. Prefixul «apo» care indică replica, contradicția, dovedirea ca false a unor afirmații nedrepte, și cuvântul «logos», înțeles ca discurs, expunere coerentă. Astfel, a face apologia unei persoane sau a unei idei înseamnă a apăra ceva ce e contestat fără motiv, cu intenția de mărturisită de a convinge pe opozant sau cel puțin a-l clătina“.

Using the weapons of reason, The Apologetic offers Theology that “preambulum fidei” which “opens the door to the hidden sanctuary of revelation”. The Apologetic has in the center of its search the existence of the holy spirit and of the human spirit. All its efforts have one purpose, the search of the truth that can be synthesized through materials that are provided by the profane knowledges.

The theologian and professor I. Gh. Savin is one of the promoters of the roumanian theology apologetics and now whoud be o good time to rediscover and reimprove him in such turbid times. The voice of a theological – spiritual and logical – scientific authority is needed in order to set an efficient dialog between Theology, Philosophy and Science in the present context.

Keywords: *apologetic writings, natural revelation, professor I. Gh. Savin, the verity of the christian religion.*

1. Repere biografice

Profesorul de teologie I. Gh. Savin s-a născut la sfârșitul anului 1885, pe data de 18 decembrie, în comuna Jorăști, județul Galați, pe atunci județul Covurlui, în raionul Bujoru, din părinții săi: preotul Sachelar Gheorghe Savin, care avea 46 de ani și mama sa Zoița de 38 de ani, care fusese născută în satul Pupezeni, comuna Bălășești². Tatăl său, preot la biserica „Sfinții Împărați”, absolvise Seminarul de gradul I, după cum reiese din „Statistica Bisericească a Eparhiei Dunării de Jos înainte de încorporarea Dobrogei”, din 1876, poziția 2³ cu numărul și numirea comunei și numele preotului⁴, la poziția 43.

A avut 13 frați. Unii dintre ei au murit înainte de nașterea lui. El a cunoscut doar pe una dintre surorile sale, Luța. Iar dintre frați a cunoscut doar pe Neculai, care era mai mare cu 4 ani decât el. Acesta a urmat Seminarul de la Iași și a devenit învățător la Berești, iar mai târziu în satul Băneasa, localitate învecinată cu comuna Jorăști.

Când a împlinit 6 ani s-a înscris la școala primară din Jorăști. Dar în urma unor nemulțumiri, tatăl său îl mută la o școală din Bârlad, unde a locuit la o fostă prietenă de a mamei lui, tot din Pupezeni, care

2. Ioan Gh. Savin, *Mistica apuseană*, cu un cuvânt înainte de dr. Antonie Plămădeală, Sibiu, 1996, p. 147.

3. *Monografia Sfintei Episcopii a Dunării de Jos*, ediția a II-a, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2014, p. 104.

4. *Ibidem*, p. 105.

se numea „tața Mărioara“. Aici urma să se înscrie la Școala nr. 5, dar din lipsa locurilor a fost înscris la școala nr. 6, din același oraș. Aici mai studiasse și nepotul său Vasile Theodoru. După absolvirea Școlii nr. 6, părinții săi l-au înscris la Seminarul din Roman, iar după trei ani se mută la cel din Iași, pentru cursul superior pe care l-a absolvit în 1905.

Din lucrarea doamnei Flori-Rodicăi Tighici Iacomî, *Jorăști: Vatră răzășească covurluiană, File de cronică*, apărută la Editura Sinteze, Galați, în 2007, reiese că fratele său, preotul Petru Gh. Savin⁵, a fost o persoană marcantă în publicistica folcloristică din această parte a țării. A absolvit Seminarul Veniamin Costache și Școala normală de băieți Vasile Lupu, din Iași⁶. A fost învățător în comuna Zărnești între 1914-1914. În 1915 este hirotonit în locul tatălui său, la biserica „Sfinții Împărați“ unde a slujit până în 1931, când a fost chemat la înalta treaptă de Consilier Eparhial la Episcopia Dunării de Jos. În Arhivele Arhiepiscopiei⁷ există o statistică din anul 1876, cu numărul preoților și a credincioșilor din fiecare parohie în parte. De aici aflăm că în comuna Jorăști, la anul respectiv, existau două parohii: „Sfinții Împărați“ cu 635 de „număr de enoriași pe suflete“⁸, în timp ce biserica cu hramul „Sfinții Trei Ierarhi“ avea 528 de enoriași. A slujit ca preot la Catedrala din Galați, iar în paralel a fost profesor de religie la Liceul de fete al Societății Ortodoxe Române și membru al Comitetului de conducere al Societății „Solidaritatea“ a preoților din Galați. A fost director al revistei eparhiale și a redactat și publicat articole de educație creștină și culturală, înființând o bibliotecă editorială, în care au apărut volume proprii⁹. În anul 1926 a scos un ziar cu titlul „Organ lunar cultural pentru luminarea poporului“. În 1928 ziarul își schimbă titlul în „Foaie pentru educația poporului“. Redacția și admi-

5. Flori-Rodica Tighici Iacomî, *Jorăști: Vatră răzășească covurluiană, File de cronică*, Galați, Editura Sinteze, 2007, p. 194

6. Datcu Iordan, Stroescu S. C., *Dicționarul folcloriștilor*, Editura Științifică, București, 1979, p. 387.

7. Dosar nr. 90/1878, din Arhiva Arhiepiscopiei, cf. diacon Anghel Constantinescu, *Monografia Sfintei Episcopii a Dunării de Jos*, p. 96.

8. *Monografia Sfintei Episcopii a Dunării de Jos*, p. 104.

9. Flori-Rodica Tighici Iacomî, *op. cit.*, p. 195.

nistrația lui au fost la Jorăști, Galați, parohie păstorită de preotul Petru Gh. Savin¹⁰. În anii 1940 și 1941 a deținut funcția de consilier al Arhiepiscopiei București și a slujit la biserica „Sfântul Pantelimon“. Aici a inițiat primele cercuri de educație creștină și culturală cu sprijinul unor mari intelectuali: scriitorul Alexandru-Lascarov-Moldoveanu, Ioan Gr. Opreșan, compozitorul Popescu Pasărea. Preotul Petru Savin a avut 4 copii: Gheorghe, Aurel, Ovidiu și Dumitru. Aurel Savin este nepotul marelui profesor I. Gh. Savin, care va sprijini reeditarea unor lucrări¹¹ ale autorului nostru.

Dar nu numai în dimensiunea culturii s-au remarcat cei din familia Savin, ci și în administrația satului și a comunei. Din lista primarilor comunei Jorăști, în perioada 1900-2007, constatăm că dintr-un număr de 67 de primari, 8 provin din familia Savin, ceea ce înseamnă peste 11%¹².

Părinții săi au fost înmormântați în cimitirul „Sfinții Împărați“ din localitatea unde tatăl său a slujit ca preot.

2. Studii, funcții și responsabilități

În toamna lui 1905 se înscrie la Facultatea de Teologie din București, pe care a absolvit-o în vara anului 1910. În toamna aceluși an, fiind remarcat de eruditul profesor Ioan Mihălcescu (viitorul mitropolit al Moldovei) este trimis în Germania, ca bursier al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice. Fiind studentul cel mai distins al seriei lui, de o inteligență uimitoare și de o sclipitoare putere dialectică, a fost remarcat în Germania, la Heidelberg, de savantul mondial Plank și de filosoful Windelband, care l-au socotit un adevărat membru al familiei lor. La întoarcere a intrat într-un cerc de prieteni alături de Sadoveanu, Gala Galaction, V. Voiculescu, Gh. Murgur¹³.

În nota autobiografică din 22 Noiembrie 1967, pe care nepotul profesorului I. Gh. Savin, Aurel Savin, o pune la dispoziția Mitropoli-

10. *Ibidem*, p. 280.

11. Savin Gh. Ioan, *Iconoclaști și apostoli contemporani*, p. 12.

12. Flori-Rodica Tighici Iacomi, *op. cit.*, p. 170-172.

13. Prof. dr. N. Chițescu și pr. prof. dr. D. Radu, *Profesorul Ioan Gh. Savin*, în „Studii teologice“, seria a II-a, anul XXXIII (1981), nr. 7-10, p. 563.

tului de vie amintire dr. Antonie Plămădeală al Ardealului, întâlnim relatarea proprie despre cariera și studiile sale. „Am audiat la Universitatea din Berlin la Facultatea de Filosofie, unde mă înscriisesem pe baza diplomei de bacalaureat de liceu și licențiat în Teologie. Am urmat 4 semestre în anii 1910, 1911, 1912, seminarul de vară, audiind și având inscripții și seminarii la profesorii Alois Bruhl, *Istoria filosofiei și logica*, la prof. K. Stumph, *Psihologia*, la prof. K. Munsterberg *Filozofia valorilor*, la prof. Heinrich Scholz, Probleme de filosofie, la prof. ED. Spranger, Filosofie și Pedagogie, cursuri la Facultatea de Teologie protestantă, în special la Adolf Harnack, pe atunci în mare faimă, *Istoria și esența creștinismului*”¹⁴. În 1912 merge, fiind atras de faima a doi profesori, în vechiul centru universitar din Heidelberg. Wilhelm Windelband, pentru *Filozofie și logică* și prof. Ernst Troeltsch, pentru *Teologie* dar și pentru *Filozofie*.

În anul 1914, în timp ce-și pregătea teza de doctorat, izbucnește primul război mondial. Din acest motiv cere o amânare de două semestre, după care a prezentat lucrarea sa de doctorat la prof. Toeltsch, cu titlul: *Die Religions inhalte eines systems der werte*. Lucrarea a fost acceptată și a urmat susținerea orală a examenului. Însă nu a mai îndeplinit formula investirii publice a titlului de doctor, care mai ales la Heidelberg, se făcea cu un deosebit fast¹⁵. După aceasta s-a eliberat un certificat cu aprobarea examenelor date și a lucrărilor scrise aprobate „conferindu-ni-se titlul de doctor”.

După întoarcerea sa în țară a efectuat timp de o lună stagiul militar la Ploiești, apoi în Regimentul 51 Galați.

Merită amintit, interesantul episod „patriotic” consumat în București și finalizat prin încorporarea în Regimental 51 Galați. Ca o premoniție a destinului său care va intersecta și penitenciarele din România, I. Gh. Savin nu ezită să relateze cu savoare succesul pe care l-a resimțit în urma unui discurs improvisat în sala Dacia din București. „Întâmplarea” s-a petrecut într-o duminică, când, după o lună de școală, am avut un „liber”. Am venit la București și, întâmplător, am asistat la o

14. I. Gh. Savin, *Notă autobiografică*, în Ioan Gh. Savin, *Mistica apuseană*, ed. cit., p. 149.

15. Idem, *Mistica apuseană*, p. 149-150.

întrunire care se ținea în sala *Dacia*, întrunirea ținută de oameni de diferite nuanțe politice, în special conservatori, care erau în opoziție și care cereau intrarea noastră imediat în război, alături de „aliați”, adică de Franța, în primul rând, și contra Austro-Ungariei, pentru eliberarea Ardealului și a Bucovinei, față de atitudinea tegiversantă a liberalilor care erau la guvern și care, deforma cel puțin, se considerau legați de alianța noastră militară cu Germania, alianță încheiată de Regele Carol I, dar nedorită de țară. Vorbise între alții Nicu Filipescu, cu felul lui tranșant-autoritar, apoi Barbu Delavrancea, cu felul lui tumultuos și răscolitor și, asistența, foarte numeroasă era entuziasmată la culme. Câțiva dintre asistenți mă recunoscuseră și știind că fusesem în 1909, ca student, președinte al studenților bucureșteni, au cerut să vorbesc și eu în numele tineretului. Silit de glasul insistent al sălii și chemat de cei ce prezidau adunarea, dar purtat de un sentiment personal al dorinței mele de a recăpăta Ardealul mult dorit și visat, m-am trezit pe scenă și am vorbit. E greu de spus succesul ce l-am avut, mai ales, că cel ce venisem proaspăt din Germania, și știam cum se judecă acolo acest război nedrept, de către oamenii de știință. Am citat între altele cazul profesorului meu Ernst Troeltsch care-mi spusese că, cu toate victoriile germane, e un război nedrept pe care ei îl vor pierde... și că el profesor german ne sfătuiește să nu ne grăbim a intra în război, iar dacă intrăm, nici într-un caz alături de Germania. Succesul cuvântării mele improvizate a fost extraordinar. Urmarea însă a fost că aflându-se la școală de acest discurs al meu, comandantul școlii, Col. Iliescu, pare-mi-se, pe semne, un filogerman înfocat, care-și făcuse stagiul militar în Germania, m-a chemat și mi-a spus: „D-ta, dle filosof, ești pentru intrarea în război imediat. Noi aici pregătim ofițeri pentru partea sedentară. Deci n-ai ce căuta aici, ci la regimental de care aparții, și astfel m-am trezit trimis și încorporat regimentului 51 Galați, dublura «bătrână», cum îi spune autorul, regimentului activ 11 Siret din Galați”¹⁶.

Este profesor de limba română. În 1920 a fost numit Inspector general în Ministerul Cultelor și Artelor, unde alături de Nichifor Crainic, G. D. Murgu, V. Voiculescu, Gala Galaction, a făcut parte din colegiul

16. Idem, *Notă autobiografică*, p. 150-151.

redacției la revista „Cuvântul”, inițiată de O. Goga, pe atunci ministru al Cultelor. Profesor de Filosofie a religiilor și Apologetică la Facultatea de Teologie din Chișinău (1927-1941).

În 1926 era profesor de filosofie la Facultatea de Teologie a Universității din Iași, cu sediul la Chișinău. Doi ani mai târziu, în 1928, obține titularizare la catedra de Apologetică, unde pentru un timp a fost și decan¹⁷ al acestei facultăți. Participă la Congresul profesorilor de Teologie ortodoxă de la Atena.

În ziua de 27 mai 1928, profesorul I. Gh. Savin, care era pe atunci inspector al Ministerului Cultelor, participă, alături de Ioan D. Prodrom, prefectul Județului Galați, și Scarlat Rădulescu, prefectul Galațiului, la ceremonia punerii pietrei de temelie a bisericii parohiale cu hramul „Sfinții Împărați Constantin cu maica sa, Elena”, din Jorăști. Slujba de sfințire a fost săvârșită de episcopul Cosma al Dunării de Jos.

În 1948, când era profesor de la Facultatea din București, a fost pensionat, odată cu desființarea catedrei de Apologetică, al cărui titular era, întrucât disciplina respectivă era total incompatibilă unui regim dictatorial comunist.

Din 1950 încep momentele crâncene pentru profesorul I. Gh. Savin. Pe 5 mai 1950 este arestat și încarcerat la Penitenciarul „Dunărea” din Sighetul Marmației, făcându-se vinovat de: *„Activitate intensă împotriva mișcării muncitorești (a publicat o serie de materiale filosofice și religioase, propovăduind fascismul)*. Și din cauza acestei acuzații, conform Deciziei M.A.I., pedeapsa i-a fost majorată după 36 de luni, cu încă 60 de luni, prin același decizie M.A.I., în 1953. După doi ani, în 1955, pe 6 iulie, după alte surse în 1956¹⁸, este eliberat din penitenciar.

A fost exclus din activitatea teologică și viața bisericească. Abia în 1962 i s-a acceptat un articol în „Studii teologice”, *Cronologia biblică*, și acesta sub numele tatălui său. În schimb i s-a propus să editeze articole pentru publicația externă a regimului, la „Glasul Patriei”, ceea ce a

17. Aurel Savin, *Completare* (p. 151-154) la *Nota autobiografică*, în I. Gh. Savin, *Mistica apuseană*, p. 152.

18. George Enache, *Teologul Ioan Gh. Savin „apologeticul nostru”*, în „Ziarul Lumina”, sâmbătă, 6 martie 2010, p. 4.

refuzat, fapt pentru care la 1 mai 1962 i s-a retras pensia de la Asigurările sociale, pe care o avea ca orice salariat care a plătit contribuții și cote sociale la stat, tocmai pentru a primi o pensie.

Motivul este revelator. „Greșit i s-au aplicat prevederile D. L. Nr. 292/959, privitor la dreptul de pensie în cadrul Asigurărilor sociale de stat, întrucât acesta (adică I. Gh. Savin), ca profesor de teologie a combătut materialismul istoric, baza ideologică a guvernării democratice de astăzi a țării”¹⁹. Când a cerut explicații pentru această situație, i s-a replicat: „Să te plătească popii pe care i-ai slujit, nu clasa muncitoare”.

Aceste consecințe sunt parțiale. Pentru că publicase un număr mare de articole antibolșevice și antioculte, pentru că fusese profesor de Apologetică și Mistică, discipline interzise rapid de regimul comunist, mai fusese inspector general la Culte, redactor la publicația „Cuvântul”²⁰, sub conducerea lui Octavian Goga. A fost și subsecretar de Stat la Ministerul Educației Naționale, în guvernul Goga. Acestea sunt adevăratele motive de represiune a marelui apologet I. Gh. Savin, cel care a împlinit „triada apologetilor clasici ai Bisericii Ortodoxe Române: Găină – Mihălcescu – Savin, și care foarte mult și-a exprimat profundul regret de a nu se fi preoțit la vreme”²¹.

A încetat din viață în 1973, în vârstă de 88 de ani și a fost depus la biserica „Sfânta Muceniță Ecaterina”, capela Institutului Teologic din București. Din partea patriarhului României și a rectorului episcopul-vicar patriarhal Antonie, care era în străinătate, a fost împuternicit să susțină un necrolog prof. N. Chițescu, vechi prieten și asistent și continuator al cursurilor lui I. Gh. Savin. Au mai susținut câte un necrolog pr. Gh. Cunescu și pr. prof. D. Radu, de la Facultatea de Teologie.

A fost înmormântat la cimitirul Mănăstirii Cernica, unde avea loc de veci, iar la sfârșit a urmat o slujbă de pomenire și o agapă creștinească, la trapeza mănăstirii.

19. I. Gh. Savin, *Notă autobiografică*, p. 153.

20. † Dr. Antonie Plămădeală, *Cuvânt înainte*, în I. Gh. Savin, *Mistica și ascetica ortodoxă*, Sibiu, 1966, p. 5.

21. Prof. dr. N. Chițescu și pr. prof. dr. D. Radu, *art. cit.*, p. 563- 564.

3. Scrierile cu caracter apologetic

Părintele Stăniloae, ca cel care i-a urmat la aceeași catedră, îl caracteriza drept „marele teolog”²². Mulți l-au crezut *cel mai mare filosof ortodox al Bisericii Ortodoxe Române*.

În publicațiile timpului se scria despre el: „În galeria apologetilor români, alături de: Nicolae Găină, Nicolae Cotos, Irineu Mihălcescu, Ilarion V. Felea, Corneliu Sârbu, Petru Rezuș, toți trecuți la Domnul, Ioan Gh. Savin este dintre cei mai mari”²³.

O aplecare intensă și sistematică a manifestat în opera și activitatea sa, spre latura apologetică a teologiei. Astfel, numeroase lucrări se referă la acest subiect socotit de el, ca fiind esențial în misiunea de propovăduie la valorilor creștine. A simțit o atracție irezistibilă pentru această disciplină, deoarece aceasta reprezenta cheia demonstrării existenței divinității și implicit eficiența maximă a întregului edificiu al creștinismului – răspândirea credinței în Dumnezeu –, prin convertire cu ajutorul acestor argumente raționale.

Pasiunea pentru această disciplină a dobândit-o de la Nichifor Crainic. El a așezat Mistica și Ascetica la nivelul superior al studiilor teologice, așa cum este de fapt și în viață, prin marii duhovnici și mistici care au reprezentat lumini de orientare mai rapidă și mai sigură în apropierea nevoitorilor creștini de Dumnezeu. În scrierile sale, va încerca să demonstreze, că **lipsa de har** este elementul care deosebește esențial și total mistica creștină de cea păgână, religioasă de cea profană²⁴.

Adevărata **Apologetică** a voit dintotdeauna să aducă argumente contra promotorilor necredinței sau ateismului, sau să întărească în convingerile lor pe credincioși. Scrisul său apologetic este efervescent, plin de tensiune și de mărturisire, de pe poziția unui teolog cu identitate bisericească, dar cu anvergura unui profesionist analist în cunoașterea adevăratelor obiective nedecarate ale unor curente ideologice, doctrine politice, mișcări spiritualiste, manifestări oculte, subtilități filosofice, potrivnice creștinismului.

22. † Dr. Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 6.

23. V.B. *Nevoia de apologetică*, în „România liberă”, 3 iunie 1955.

24. † Dr. Antonie Plămădeală, „Cuvânt înainte”, în Ioan Gh. Savin, *Mistica și Ascetica Ortodoxă*, Sibiu, 1966, p. 26.

Iată, ce mărturisire actuală formulează I. Gh. Savin, în 1943, referitor la ateismul agresiv: „Față de ateismul agresiv și ofensiv al propagandei comuniste, Biserica trebuie să pășească la luptă cu toate armele și pe toate fronturile. Sus și jos. Sus, clarificând pozițiile față de Biserică a feluriților ei «fii», creștini de circumstanță și conveniență; intrând în vâlmășagul frământărilor sociale și readucând la Hristos și Evanghelia Sa masele muncitoare prinse în mrejele diabolic țesute ale evangheliei comuniste. Orice șovăire și menajare ne poate fi fatală... Biserica trebuie să intre în vâltoarea luptei sociale, biruind pe adversarul său: comunismul”²⁵. A scris aceste rânduri, nu în mod agresiv și gratuit, ci într-o perfectă stare de înțelegere a situației propagandei ateiste, doctrina comunismului.

1. *Învățământul religios în școlile decundare*, 1923.
2. *Biserica română și noua ei organizare*, 1925.
3. *Cultură și Religie*, Chișinău, 1927, 83 p.
4. *Filosofia și istoria ei*, Chișinău, 1927.
5. *Reorganizarea învățământului în seminarii*, Chișinău, 1927.
6. *Apologetica. Elemente de filosofia religiei creștine. Manual pentru uzul școlilor secundare și al seminariilor teologice*, București, 1929, 158 p.
7. *Dovezile raționale pentru existența lui Dumnezeu, Studiu introductiv*, București, 1939, 39 p.
8. *Creștinismul și viața*, București, 1935, 36 p.
9. *Curs de Apologetică, Chestiuni introductive*, București, 1935, 152 p.
10. *Problema cultelor în România*, București, 1937, 54 p.
11. *Ființa și originea religiei*, București, 1937, 279 p.
12. *Existența lui Dumnezeu. 1. Proba ontologică*, București, 1940, 280 p.
13. *Apologetica*, vol. II, Partea I, București, 1940, 279 p.
14. *Ce este Ortodoxia?* București, 1942, 20 p.
15. *Probele cosmologică și teologică*, București, 1943, 274 p.
16. *Iconoclaști și apostatați contemporani*, București, 1932, 105 p.
17. *Creștinism și cultura română*, București, 1944, 32 p.

25. Ioan Gh. Savin, *Creștinismul și gândirea contemporană*, București, 1943, p. 114.

18. *Creștinism și comunism*, București, 1938, 71 p.

19. *Creștinism și gândirea contemporană*, 1940.

20. *Ce este Ortodoxia?*, Conferință, 1942.

21. *Precizări și reconsiderări în jurul problemei „Frații Domnului”*²⁶.

Deoarece anul 2015 este dedicat *misiunii parohiei și mănăstirii și marilor dascăli și păstori din eparhii*, este o ocazie specială de a prezenta unele din argumentațiile formulate în acest studiu de marele profesor și teolog, născut în județul Galați, I. Gh. Savin: *„Frații Domnului erau fii ai lui Iosif proveniți dintr-o căsătorie anterioară. Această concepție era admisă și împărtășită de mulți dintre creștinii epocii primare a Bisericii. Între cei ce o adoptă sunt multe nume ilustre dintre scriitorii și Părinții Bisericii, ca: Iustin Martirul, Clement Alexandrinul și Origen, Irineu și Epifaniu, Eusebiu al Cezareii și Fericitul Augustin, Grigorie de Nyssa, Chiril al Alexandriei și Sfântul Ioan Hrisostom*²⁷. *Această părere a fost consemnată de cel mai vechi scriitor bisericesc, Hegesip, iudeu convertit la creștinism, trăitor între anii 110 și 180, și de la care ni se păstrează scrierea sa cu caracter istoric, intitulată: «Memoriale» – ὑπομνήματα – în care el povestește, într-o expunere foarte simplă, tradiția infailibilă a predicăției apostolice, după cum o caracterizează Eusebiu de Cezareea, prin care ni s-au și păstrat fragmentele din «Memorialele» lui Hegesip*²⁸. *Mărturia acestui autor din secolul al II-lea reprezintă redarea obiectivă a celei mai vechi și mai autentice forme a Sfintei Tradiții, referitor la «Frații Domnului» și că pentru prima dată, la el apare și denumirea de «veri ai Domnului» – ἀνεψιός – dată lui Simeon, fiul lui Cleopa, fratele lui Iosif*²⁹.

22. *Mântuitorul Iisus Hristos în lumina Sfințelor Evanghelii*³⁰, în „Studii teologice”, 1964, p. 519- 532.

26. Prof. Ioan Gh. Savin, *Precizări și reconsiderări în jurul problemei „Frații Domnului”*, în „Studii teologice”, XIII (1961), nr. 5-6, p. 271-296

27. *Ibidem*, p. 285.

28. *Ibidem*, p. 286.

29. I. Corely, S. I., în *Dictionnaire Apologetique de la Foi catholique*, par I. B. Jauey, p. 1306, apud prof. Ioan Gh. Savin, „Precizări și reconsiderări...”, p. 286.

30. Prof. Ioan Gh. Savin, *Mântuitorul Iisus Hristos în lumina Sfințelor Evanghelii*, în „Studii teologice”, seria a II-a, anul XVI (1964), p. 519- 532.

23. *Iconomia și roadele Învierii Domnului*³¹, în „Studii teologice”, 1962, p. 267-282.

24. *Rolul Dreptului Iosif în iconomia Răscumpărării și locul său în hagiografia creștină*³², în „Studii teologice”, 1964, p. 303-333.

În acest studiu, profesorul Savin nu ezită să demaște improvizațiile și erorile dogmatice ale unor „iosifologi” apuseni (iezuitul englez Henry Coleridge, L. Cl. Fillion³³ – profesor de Scriptură Sacră și membru consultant al Comisiei biblice pontificale) care susțineau că: „datorită umilinței Sfântului Iosif și numai atunci când el – Iosif – a convenit la aceasta, tot viitorul destinat Sfintei Familii a devenit posibil..., făcând astfel, ca fecioria și sfințenia ei să depindă de virginitatea și sublimitatea sfințeniei soțului ei. Sfânta Fecioară a putut să rămână virgină din cauza lui Iosif”³⁴. De remarcat lipsa de menajament în toate disputele și polemicile teologice, nu numai între ortodocși, ci și între ortodocși și eterodocși.

După 1989, au fost editate *Mistica și ascetica ortodoxă și Mistica apuseană*, în 1996. Iar la Editura Anastasia *Integrala Ioan Gheorghe Savin, Apologetica*, vol. 1, București, 2002, și vol. 2 în 2003.

De asemenea este intens preocupat de dovedirea existenței lui Dumnezeu în articolul: „Evoluției și Teologie”³⁵. Aici, el demască falsa ipoteză a evoluționismului. *„Evoluționismul zice: nu scopul și deci funcțiunea, pe care o are de îndeplinit un organ, este Acela care a prezidat la crearea organului, ci evoluțiunea, prin simpla influență a mediului, a creat organul*³⁶. **Deci nu funcția crează organul**³⁷ așa, cum afirma marele Cuvier lui Etienne Geoffroy. În acest articol, autorul îl amintește pe marele savant roman Nicolae Paulescu și vestitul său tratat de

31. Idem, *Iconomia și roadele Învierii Domnului*, în „Studii teologice”, seria a II-a, anul XIV (1962), nr. 5-6, p. 267-282.

32. Idem, *Rolul Dreptului Iosif în iconomia Răscumpărării și locul său în hagiografia creștină*, în „Studii teologice”, seria a II-a, anul XVI (1964), nr. 5-6, p. 303-333.

33. L. Cl. Fillion, *Vie de nôtre Seigneur Jésus Christ*, exposé historique critique et apologetique, Paris, 1929, vol. I, 374.

34. Prof. Ioan Gh. Savin, *Rolul Dreptului Iosif...*, p. 308-310.

35. I. Gh. Savin, *Evoluție și teologie*, în „Luminătorul”, nr. 3-4/ 1941, p. 132-142.

36. Idem, *Evoluție și teologie*, p. 134.

37. I. B. Senderens, *Création et Evolution*, Bloud, Paris, 928, p. 101.

spulberare a evoluționismului, „Fiziologie Medicală“. De aceea Nicolae Paulescu aprecia că: „Omul de știință nu poate să se mulțumească a zice: cred în Dumnezeu, cu el trebuie să se afirme: știu că există Dumnezeu”³⁸. Nicolae Paulescu este cel care a demonstrat că darwinismul nu poate fi încadrat în categoria științe. „Observația prelungită timp de mai multe mii de ani constată că omul rămâne om; câinele, câine; stejarul, stejar ș.a.m.d. – cu alte cuvinte, că speciile sunt fixe. Darwin pretinde că speciile nu sunt fixe, ci se transformă unele în altele. Pentru ca o asemenea ipoteză să fie admisă în știință, trebuie însă ca, înainte de toate, să fie probate. Or, făcând examenul critic al darwinismului, am arătat că Darwin nu aduce niciun fapt, care să demonstreze în mod evident transformarea fie și a unei singure specii actuale într-o altă specie actuală”³⁹.

„Despre Chipul iconografic al Mântuitorului”⁴⁰. În acest articol autorul amintește despre cele mai autentice surse de documentare în ce privește informațiile referitoare la portretistica Mântuitorului. Cea mai veche dintre aceste descrieri ar fi cea a lui **Antonin de Plaisance**. În scrierea sa, *Itinerarium*, spune că a văzut la Ierusalim, în biserica „Sfânta Sofia”, zidită de Sfânta Elena, mama lui Constantin, pe locul presupus a fi fost Pretoriu, în care Iisus a stat la judecată în fața lui Pilat Procuratorul, amprenta piciorului lui Iisus, impregnate chiar pe piatra pe care El a stat la judecată și chiar un tablou reprezentând pe Iisus stand în fața lui Pilat și în care Iisus avea «*staturam commune, faciem pulchram, capillos sub anellatos, manum formosam, digita longa*»⁴¹.

A doua sursă enumerată este o descriere a chipului lui Iisus atribuită **Sfântului Ioan Damaschinul**, din secolul al VIII-lea, care este cuprinsă în *Epistola către Teofil*, împăratul Bizanțului. După aceste descrieri, care au și fost traduse în latină pe la 1150, de către Bur-

38. Dr. Nicolae Paulescu, *Physiologie Medicală*, vol. III, p. 917.

39. *Doctorul Nicolae Paulescu sau Știința mărturisitoare*, Ed. Christiana, București, 2009, p. 116-117.

40. Prof. Ioan Gh. Savin, *Despre chipul iconografic al Mântuitorului*, în „Mitropolia Olteniei”, anul XVII (1965), nr. 9-10, p. 775-794.

41. Geyer, *Itinera Hierosalymitana*, Viena, 1898, vezi la Ferdinand Prat, „Les portraits du Christ”, p. 527, apud prof. Ioan Gh. Savin, „Despre chipul iconografic al Mântuitorului”, p. 788.

gundio de Pisa, autorul vestitei „Legende de aur“, Iisus ar fi avut: „fața ovală (asemănătoare celei a mamei sale), ochi frumoși (fără a li se indica culoarea), sprâncenele îmbinate (semn al purității și puterii, după concepția orientată), capul puțin aplecat (semn de maturitate), statura și talia potrivite“⁴².

Poate, mai interesantă este descrierea chipului Mântuitorului din jurul anului 800, a **monahului Epiphaniu**, în scrierea sa *Vita Mariae Virginis*. Iisus avea „talia înaltă de șase picioare (aproximativ 1,8 m), ochi frumoși, sprâncenele arcate, nasul proeminent (semn al unei firi voluntare), talia puțin înclinată, fața ovală, ca a mamei sale, tenul feței de culoarea grâului, părul lung și inelat a cărui culoare e greu de redat; sprâncenele negre, barba și părul capului tinzând spre roșu; ochii căprui azuratici. Se aseamănă mamei sale“⁴³.

Pot fi de asemenea enumerate doar, **Scrisoarea către Împăratul Teofil** a celor trei Patriarhi orientali: al Antiohiei, al Alexandriei și al Ierusalimului datând din veacul al IX-lea (835), în care chipul Mântuitorului este înfățișat aproape cu aceleași trăsături.

Însă, una dintre cele mai valoroase descrieri a chipului Mântuitorului este cea care a circulat în lumea creștină și cunoscută sub numele de: **Scrisoare a lui Publius Lentulus către senatul roman**. Această scrisoare a apărut în secolul al XIII-lea.

„A apărut, în acest timp și trăiește încă, un om de mare virtute, numit Iisus Hristos, care e socotit de neamuri profet al Adevărului – propheta veritatis – pe care discipolii săi îl numesc fiul lui Dumnezeu, înviind morții și vindecând tot felul de boli (omnes languores); om de statură mijlocie și frumoasă (procerus mediocris et spectabilis); plăcut la vedere, având fața venerabilă (vultus habens venerabilem), față care inspiră iubire, dar și teamă; având părul de culoarea aluneii necoapte (nucis avelanea premature), neted până la urechi; de la urechi însă inelat (circinos) și buclat (crispos); de culoare roșiatică strălucitoare, atingându-l umerii; despărțit în două din mijlocul creștetului, după obiceiul nazorenilor;

42. Ferdinand Prat, *Les portraits du Christ*, p. 527, apud prof. Ioan Gh. Savin, „Despre chipul iconografic al Mântuitorului“, p. 789.

43. *Ibidem*, p. 528, apud prof. Ioan Gh. Savin, „Despre chipul iconografic al Mântuitorului“, p. 790.

având fruntea netedă și foarte senină, cu fața fără nicio încrețitură sau pată, de culoare puțin roșiatică (rubor moderatus); nasul și gura fără niciun defect, barba de aceeași culoare cu părul capului, bogată, însă nu lungă, bifurcate la mijloc; înfățișarea (aspectum) simplă (simpatico) și matură; ochii verzi și limpezi (oculus glaciis variis et Claris existentibus), teribil în imprecății, bland și amabil în admonestații; de o voieșie gravă și reținută (hilaris servata gravitate), uneori a fost văzut plângând, niciodată râzând; statura corpului înaltă și dreaptă; mâinile și brațele agreabile la vedere; în convorbiri grav, măsurat și modest⁴⁴.

4. Accente apologetice

Dimensiunea pronunțat ofensivă, efectul demolator al articolelor sale, se reflectă în diversitatea punctelor nevralgice unde intervenția sa este indispensabilă.

Subiecte precum: „Creștinism și francmasonerie“, „Creștinism și teosofie“, „Bolșevism și francmasonerie“ sunt câteva scilipiri de geniu din strălucita apologie la adresa Creștinismului.

Nu ezită să prezinte față de doctrina distructivă a francmasonilor și efectele devastatoare ale acestei organizații. El definește francmasoneria drept „asociație secretă de înfrățire universală peste deosebirile de rasă și religie, pentru progresul omenirii și perfecționarea individuală pe baza principiilor furnizate de rațiunea umană“. După Constituția masonică, promulgată în 1885, „Francmasoneria este instituția filantropică, filosofică și progresivă, care are drept obiect cercetarea adevărului, studiul moralei și practica solidarității. Ea lucrează la perfecționarea intelectuală și socială a umanității, având drept principii: toleranța mutuală, respectul de altul și de sine și libertatea absolute de conștiință. Ea își interzice orice afirmație dogmatică. Ea are drept deviză: libertate, fraternitate, egalitate. Ea recomandă propaganda prin exemplu, grai și scris, sub rezerva păstrării secretului masonic⁴⁵. Principiul ei este refuzul oricărei credințe dogmatice⁴⁶.

44. Dobschütz, Christusbilder, *Texte und Untersuchungen*, vol. II, Anexe, p. 319, cf. prof. Ioan Gh. Savin, „Despre chipul iconografic al Mântuitorului“, p. 791.

45. Ioan Gh. Savin, *Iconoclaști și apostoli contemporani*, p. 23.

46. *Ibidem*, p. 24.

Profesorul I. Gh. Savin intră într-o dezbatere de substanță, explicând esența mântuitoare a creștinismului, prin taina Crucii vis-à-vis cu tentativele misticii oculte masonice de substituire a adevărului proclamat de religia creștină. „Cine crede și în Evanghelie și în Iisus Mântuitorul, nu mai poate acționa și oficia în lojele masonice, înlocuind Crucea cu mistria și taina Jertfei celei fără de sânge cu misterele oculte ale masoneriei. Lucrul acesta trebuie bine precizat și bine știut, spre a se înceta cu mistificările și echivocurile, care volrbesc de teismul și evlavia morală a masonilor, ca și din partea masonilor, care vorbesc de perfecta concordanță între puterea mântuitoare a Crucii și cea ziditoare a mistriei. Deosebiri sunt esențiale și fundamentale și cine crede în Dumnezeu creștin, nu mai are nevoie de demiurgul păgân al masoneriei”⁴⁷.

În „**Ocultism și creștinism**”, apologetul Savin demască și practicile moderne ale unei societăți aflate într-un amestec nociv de credință cu superstiție. El amintește că aceste manifestări au o întregă istorie în timp și nu sunt o noutate. „Horoscoapele erau la mare cinste și fiecare citea sau își aștepta soarta de la poziția și conjuncția astrelor în clipa nașterii sau a începerii unei acțiuni. Papi și împărați își aveau astrologii lor, iar Caterina de Medici, nepoată de papi și mama de regi, își consulta horoscopul spre a afla dacă aștrii sunt favorabili ca să exterimine, cu sabia și otrava, hughenoții eretici, pentru slava lui Dumnezeu și a Bisericii Catolice”⁴⁸.

Același accent grav se observă și în articolul „**Bolșevismul și religia**” unde autorul explică legătura dintre Darwinism și comunism. „Materialismul economic preconizat de Karl Marx și Friederich Engels, autorii „Manifestului comunist”, a cărui realizare intergrală o urmărește bolșevismul, e consecința sociologică a darwinismului, după care omul nu e decât un simplu exemplar zoologic din clasa primatelor. O coborâre definitivă în animalitate. Ceea ce distanțează, generic, pe om de gorilă este scânteia divină din el: spiritual, care-l pune în legătură cu cerul”⁴⁹.

47. *Ibidem*, p. 26.

48. *Ibidem*, p. 44.

49. *Ibidem*, p. 68.

Lozinca comuniștilor, declarată fățiș, a fost eliminarea definitivă a oricărei forme de religie – socotită „narcotic cu care se amețește poporul” – din societatea omului nou. Revista de propagandă ateistă „Bezbojnis” (Ateistul) are ca ilustrație pe copertă următoarea scenă: ridicat pe o scară, care-și suie treptele până în nori, un masiv cetățean sovietic, înarmat cu un ciocan, sfărâmă, prăvălind în neant, chipurile reprezentative ale celor patru mari religii care stăpânesc lumea civilizată: Hristos, Iehova, Mahomed și Buda⁵⁰. În documentele congresului socialist de la Londra, din 1905, unde Lenin și Troțki au fondat cea de-a III-a internațională, se precizează: „...Propaganda noastră trebuie să fie o propagandă ateistă”⁵¹. Din 1928, însă lupta împotriva religiei este o prioritate esențială a comunismului. „Statul burghez are un aliat: Biserica. Ea trebuie complet scoasă din statul communist. Ar fi o nebunie dacă pe cheltuiala statului s-ar întreține acest deposit de opium pentru narcotizarea maselor. Nu există putință de împăcare între communism și religie”⁵². Lupta împotriva religiei o cu totul altă amploare atunci când, prin Decretul 18 din luna mai 1929, se prevede că: „Se recunoaște libertatea profesională a credincioșilor și libertatea propagandei antireligioase”⁵³. Acesta este textul prin care se anunță persecuția intelectuală, culturală și religioasă a creștinilor. Prin acest document se interzice orice activitate de natură spirituală și religioasă, se interzic publicațiile teologice, predicile, întrunirile. Religia este complet eliminată din școli. Cei mai vizati erau tinerii. S-au instruit propagandiști în 18 universități ateiste create în 1929 și au fost trimiși în întreaga Rusie cu misiunea de a propaga și de a *supraveghea* mersul mișcării antireligioase, denunțând orice urmă de religie care s-ar furișa undeva: în școli, cazărmi, spitale, închisori etc.”⁵⁴.

I. Gh. Savin menționează un alt episod al propagandei antireligioase care se derula într-o instituție de stat, în articolul „**Antihrist**”. „În muzeul din Petrograd, între alte piese de convingătoare intuiție

50. *Ibidem*, p. 67.

51. *Ibidem*, p. 70.

52. *Ibidem*, p. 70-71.

53. *Ibidem*, p. 75.

54. *Ibidem*, p. 76

antireligioasă există și următoarea: doi săculeți de grâu, de dimensiuni inegale. Pe cel mai mic din ei e pusă inscripția: pe o deseatină s-au recoltat în Rusia 90 puduri grâu, *slujindu-se sfeștaniei*. Pe cel mai mare e scris: în Belgia, *fără sfeștaniei*, dar cu tractoare, s-au recoltat de cinci ori mai mult⁵⁵. De asemenea poate fi văzută și bogata literatură pedagogică predată programmatic, în toate școlile din Rusia și în toate clasele. Iată unul din interesantele programele „educative” din școli.

1. *„La clasa I, în locul religiei, se predau următoarele chestiuni: sărutarea icoanelor și asistarea la servicii religioase sunt vătămătoare sănătății. Rugăciunile sunt nefolositoare. Morții nu învie, deci nu avem de ce să ne temem de stafii, nici să practicăm vreun cult al morților.*

2. *La clasa a II-a: Nu există nici vraci, nici draci, nici îngeri. Rugăciunile nu vindecă bolile. Posturile sunt în folosul popilor și în dezavantajul oamenilor.*

3. *La clasa a III-la: Sărbătorile sunt inutile. Bogații sunt apărați de religie. Folosul Tractorului și inutilitatea rugăciunii.*

4. *În clasa a IV-a se predă despre știință și religie. Poveștile religiei despre creația și originea lumii, originea mitică a lui Iisus și neexistența Lui istorică. Acestei teme I se acordă un spațiu deosebit de important, ea fiind socotită drept lovitură mortală dată creștinismului.*

5. *În clasele superioare se predau teorii materialiste referitoare la originea lumii și a omului, precum și cele referitoare la evoluția societății. Teoriile lui Laplace, Darwin, Haeckel și neapărat Karl Marx sunt litere de evanghelie⁵⁶.*

Toată această mobilizare de instituții, de personal, de economii, începută în 1929 care drept obiectiv „să scoată pe Dumnezeu din sufletul tineretului rus, ca și din sufletul tuturor locuitorilor haosului rusesc colectivizat și anarhizat și izgonirea, dacă nu a lui Dumnezeu, cel puțin a lui Hristos din sufletele rușilor⁵⁷.

55. *Ibidem*, p. 77.

56. *Ibidem*, p. 78.

57. *Ibidem*, p. 79.

***Poziția actuală și valoarea reală
a argumentul ontologic***

Profesorul I. Gh. Savin are meritul de a clarifica unele aspect delicate în ce privește argumentul ontologic al existenței lui Dumnezeu.

O preocupare constantă a avut-o pentru aprofundarea dimensiunii ontologice a divinității, unde și-a demonstrat pregătirea sa filosofică ce implica cercetări și argumentări din filosofii Spinoza, Leibniz, Kant, Comte, Hegel, dar și din ale marilor teologi ca: Anselm, Toma de Aquino, Gaunilo etc.

El se întreabă: „De unde provine atunci interminabila discuție, dusă în jurul problemei existenței lui Dumnezeu și mai ales faimoasa obiecție că, deși existența aparține Ființei Divine, totuși de la această existență conceptuală nu se poate trece la existența reală? Din voluntara sau involuntara, dar permanenta confuzie, care se face între existența relativă, contingent sau „determinate“ – care revine lucrurilor sau existențelor concrete. Fiindcă nu aceeași existență revine Divinității, ca și lucrurilor. Vorbind de existența lui Dumnezeu, înțelegem existența în sine, principiul însuși al ființării, cauza creatoare și începătoare a tuturor existențelor care sunt în lume și care existențe nu sunt de aceeași esență, și nici nu sunt pe același plan cu existența divină“.

Lui I. Gh. Savin îi revine meritul de a formula următorul raționament care este o contribuție importantă în înțelegerea complexității argumentului ontologic. El explică cum că: „Această existență absolută, această existență pură sau nedeterminată nu este totuna cu existența dată de timp și spațiu și posibilă numai în timp și spațiu- timpul și spațiul fiind condițiile indispensabile și determinative ale acestei existențe. O astfel de existență- și la aceasta se va conveni fără rezerve – nu e valabilă pentru existența lui Dumnezeu, care e în afară de timp și spațiu. Și dacă prin „a exista“ se înțelege „a fi în timp și în spațiu“, adică a fi temporar și spațial, atunci este evident că o astfel de existență concretă, sau „reală“, nu poate fi atribuită lui Dumnezeu“⁵⁸.

În concluzie, subliniază profesorul I. Gh. Savin sunt două feluri de existențe. Și aici este cheia dezlegării problemei noastre. Căci în afară

58. Idem, *Apologetica*, vol. I, București, 2002, p. 515-516.

de realitatea fizică, data în spațiu, și de cea istorică, data în timp, există și o altă realitate, cea a valorilor, care nu are nevoie de timp și spațiu pentru a fi, adică pentru a valora. Valori care valorează, pare să fie un pleonasm, la care suntem siliți însă, din lipsa de termeni, ca și din obișnuința noastră de a reduce existența numai la ceea ce este dat de timp și de spațiu. Cum însă valorile își au realitatea lor proprie, independent de timp și de spațiu, este evident că ele nu există în același sens în care există lucrurile sau realitățile fizice⁵⁹.

Concluzii

Opera teologului I. Gh. Savin reprezintă un stâlp solid la fundamentarea teologiei românești. Este unul dintre autorii care a publicat articole și studii răspunzând credincioșilor, preoților, profesorilor, pentru problemele netrecătoare ale existenței, dar a intrat în dialog și cu problematica timpului său. De aceea sunt volume rămase a fi manual de studiu pentru generații întregi, dar și articole care au reflectat și analizat perspectivele societății, ale școlii, ale filosofiei, ale Bisericii, ale Teologiei, ale unor entități puse în slujba sau în detrimentul Bisericii.

1. A încercat prin scrisul său să atragă atenția că există pericolul iminent al secularizării, al desacralizării, al păgânizării societății timpului său, prin incultură sau prin pseudocultură. Prin programe mai evidente sau mai oculate de marginalizare și denigrare a dimensiunii creștine din societatea românească și nu numai. A luptat, prin scrisul său, pentru formarea intelectuală și spirituală a tinerilor, studenților, preoților, a tuturor credincioșilor.

2. Școala reprezintă pentru I. Gh. Savin, bordul de lansare în răspândirea și implementarea tematicilor care fundamentează dimensiunea spirituală a unei națiuni. Nu a fost implicat în politică partinică, dar și-a exprimat în orice situație nemulțumirea și indignarea față de abuzurile unor curente filosofice (darwinismul, francmasonerie, ateism, occultism, indiferentism), care s-au suprapus peste unele tendințe proletar-progresiste ale unei societăți tulburate de crize, care și-a asumat aceste mișcări ideologie drept statut de organizare.

59. *Ibidem*, p. 517.

3. Și-a riscat sănătatea, singuranța sa și a familiei, libertatea,, chiar și viața, în demersul său apostolic de înfruntare a sistemului ideologic de răspândire a comunismului-ateist instituționalizat și protejat de stat, într-o perioadă de tristă amintire a istoriei României.

4. Ar fi un gest de recunoștință, redescoperirea operei și spiritului veșnic tânăr ale profesorului I. Gh. Savin, pentru o revitalizare și revigorare a dimensiunii apologetice de astăzi⁶⁰.

60. Vezi și N. Paulescu, *Noțiuni de suflet și Dumnezeu în Fiziologie*, ediție îngrijită de Răzvan Codrescu, Anastasia, 1999; *Doctorul Nicolae Paulescu sau Știința mărturisitoare*, ed. cit.; Oana Iftime, *Introducere în Antievoluționismul științific. Despre evoluția omului de către om*, Editura Anastasia, București, 2003; Ioan Vlăducă, *Dialoguri. Despre știință și credință*, Mănăstirea Petru Vodă, 2010; Jean Guitton, Grișca Bogdanov, Igor Bogdanov, *Dumnezeu și știința*, Editura Albatros, București, 2000; Prof. dr. ing. Gheorghe Sandu, *Știință și credință, împreună pe calea Adevărului*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2007; Dr. Henry M. Morris, *Creacionismul științific*, Societatea misionară Română, 1992; Adrian Frangulea, *Adevărul veacurilor în istoria civilizațiilor*, Editura „Hypatia“, Galați, 1995; Ioan Vlăducă, *Adevărul despre evoluționism*, Editura cartea ortodoxă, Editura Egumenița, 2008; *Bazele darwinismului, manual pentru clasa a XI-a (Manual experimental)*, Editura de Stat didactică și pedagogică, București, 1961; Ion Vlăducă, *Elemente de apologetică ortodoxă*; Adrian Lemeni – coordonator, *Apologetica ortodoxă*, vol. I, Editura Basilica, București, 2013; idem, *Apologetica ortodoxă. Dialoguri cu științele contemporane*, vol. II, Editura Basilica, București, 2014.